

суспільної політики, дослідження суспільних процесів, аналіз актуальних проблем сьогодення та пошук шляхів їх розв'язанні. При цьому слід акцентувати увагу школярів на ролі особистості в історичному процесі, спільноті, громаді, державі, спонукати їх наводити життєві приклади. Важливо формувати в учнях поцінування різноманітності, толерантності, неприйняття насильства, ксенофобії, нетерпимості.

На уроках з історії, основ правознавства та громадянської освіти слід застосовувати процедури формувального оцінювання, в тому числі взаємооцінювання й самооцінювання учнів, що дають змогу вчителю й школяру відслідкувати поступ кожного учня в опануванні предметом/курсом.

Ефективне навчання учнів суспільних предметів і курсів не обмежується їхньою діяльністю в стінах класу. Залучення до позакласних заходів, громадських акцій, соціологічних опитувань, а також створення демократичної атмосфери в класі й школі, реалізація соціального партнерства з місцевою громадою та батьківською спільнотою сприятимуть набуттю дітьми ключових і предметних компетентностей.

Список джерел

1. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа» на період до 2029 року. URL: <https://cutt.ly/weJNeUr> (дата звернення: 01.06.2021).
2. Про освіту: Закон України від 30.11.2020 р. № 2145–VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 01.06.2021).

КЛІМАТИЧНА ОСВІТА УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ: ФОРМИ І МЕТОДИ НАВЧАННЯ

ПОМЕТУН Олена,

*доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України;*

СЄРОВА Галина,

*кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник
відділу суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки НАПН України*

В нашій країні останні декілька років триває процес модернізації освіти. Закон України «Про освіту» (2017) започаткував реформу під гаслом «Нова українська школа», що передбачає докорінні зміни у змісті та методології навчання, діяльності закладів освіти [1].

Сьогодні світ опинився на порозі кліматичної катастрофи. Діяльність людини, негативно впливаючи на довкілля, викликає незворотні процеси, пов'язані з таненням льодовиків, підняттям рівня Світового океану, зникненням унікальних екосистем, що своєю чергою несе небезпеку для самих мешканців Землі. Вже зараз через зміну клімату в Україні спостерігається зростання середньорічних температур повітря, часті спекотні дні й задуха влітку, майже безсніжні зими, посухи та пилові бурі, сильніші пожежі та забруднення повітря.

Пом'якшити наслідки змін клімату, глобального потепління можливо об'єднаними зусиллями людей та людських спільнот. Для того потрібно не лише розуміння глобальних екологічних проблем, а й намагання кожного змінити ситуацію завдяки змінам повсякденної поведінки. Саме такі завдання висуває дуже поширена у світі кліматична освіта.

З 2018 року в межах НУШ українські загальноосвітні школи запроваджують компетентісно орієнтоване навчання. У переліку ключових компетентностей учнів, які формуються засобами всіх освітніх галузей, згідно з Державним стандартом початкової освіти визначено, зокрема, екологічну, «що передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів, розуміння контексту і взаємозв'язку господарської діяльності і важливості збереження природи для забезпечення сталого розвитку суспільства» [2]. Таким чином, визначений зміст компетентності передбачає опанування учнями основ екологічних знань і знань про сталий розвиток та зміни клімату, розвиток в учнів природодоцільних і ощадливих моделей поведінки й мотивації кожного дня.

Виходячи з цього, логічним є включення у навчальні програми з різних предметів так званих змістових ліній – міжпредметних наскрізних тем, однією з яких є «Здоровий спосіб життя, екологічна культура та дбайливе ставлення до навколишнього середовища», частиною якої має стати кліматична освіта школярів. Водночас, на жаль, чинні типові навчальні програми не приділяють окремої уваги питанням змін клімату і пом'якшення їх наслідків, хоча є вкрай актуальними сьогодні.

Виходом з цієї ситуації може стати інтеграція елементів кліматичної освіти у зміст різних предметів початкової школи у вигляді різних видів діяльності, ефективних для учнів цього віку, серед яких мають бути

навчальні ігри, екскурсії, експерименти, групові проєкти, моделювання життєвих ситуацій тощо.

Така модель кліматичної освіти стала основою створених за сприяння посольства Фінляндії в Україні навчально-методичних матеріалів для проведення занять з учнями початкових класів на тему «Зміни клімату і сталий розвиток», що складаються з методичних рекомендацій для вчителів та дидактичних засобів навчання для учнів. Модель передбачає можливість проведення вчителем як кількох окремих занять (один-два рази на рік) з питань кліматичних змін, так і виконання учнями спеціальних завдань на уроках з математики, читання, мови, предмету «Я досліджую світ», які дозволяють сформувати в учнів відповідні елементи ключової компетентності.

З погляду представлення інформації зазначимо, що матеріали подано у вигляді онлайн-посібника і можуть використовуватись як повністю в онлайн-навчанні, так і в офлайн-варіанті організації освітнього процесу з використанням ІТ-технологій. Для зручності керування діяльністю дітей до кожного з інструментів організації (презентації, завдання, гри та ін.) вчитель може переходити прямо з одного екрана із посібником.

Методичні рекомендації містять вказівки, необхідні для ефективної організації пізнавальної діяльності учнів: план заняття, зміст, детальний опис його проведення, пізнавальні завдання з різних предметів інтегрованого змісту, довідкову інформацію за темою заняття. У дидактичних матеріалах для учнів подано екранні презентації, ігри, відео, роздаткові матеріали, які висвітлюють причини та наслідки зміни клімату, забезпечують можливість проведення самостійних дослідів і планування власних дій щодо споживання природних ресурсів.

Візуальний компонент навчання складають відеоматеріали та комп'ютерні презентації під час заняття, які не просто демонструються, а супроводжуються виконанням учнями відповідних завдань і обговореннями. Наприклад, на занятті у 1 класі використовується інфографіка «Зробимо Землю щасливою» (рис. 1), під час опрацювання якої школярі мають визначити, яка діяльність людини корисна/некорисна для планети, і позначити це стрілками.

Рисунок 1. Що робить Землю щасливою

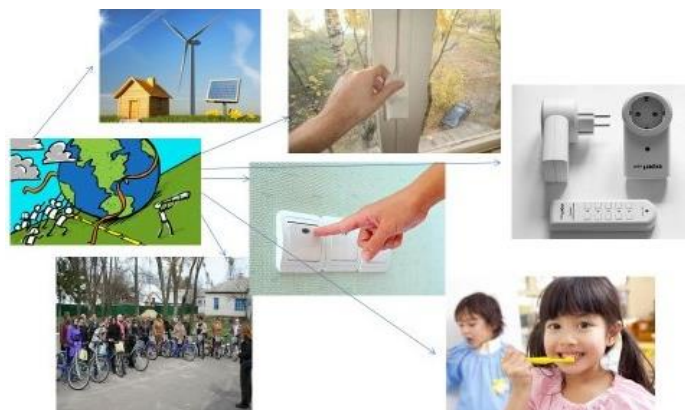

На основі малюнка з презентації для 2 класу (рис. 2) учні обговорюють, які саме види людської діяльності і як впливають на кліматичні зміни.

Рисунок 2. Як впливає людська діяльність на довкілля

Від класу до класу діяльність учнів ускладнюється, і вже у 4 класі їм пропонується кілька завдань на основі візуального джерела (рис. 3): 1) самостійно, до демонстрації джерела визначити, які дії окремої людини пом'якшують зміни клімату; 2) порівняти визначені дії із зображеними; 3) пояснити сутність і спосіб виконання кожної дії; 4) обговорити, що кожен з учнів дотримує у своєму житті, чого хотів би наслідувати і чому.

Рисунок 3. Які дії пом'якшують зміни клімату і чому

Методичний апарат матеріалів максимально орієнтований на допомогу як учням у самостійному засвоєнні матеріалу, так і вчителям в організації пізнавальної діяльності учнів на заняттях. Для цього школярам пропонуються завдання різного ступеню складності: 1) на початку заняття як мотивуючі до роботи; 2) запитання і завдання до кожного з видів діяльності на занятті; 3) питання для обговорення отриманого досвіду. Кожна тема містить перелік дій (моделей щоденної поведінки) для учнів, які бажано перетворити у звичку.

Щодо предметних завдань, то їх розробки включають: опис завдання і рекомендації для вчителя з його виконання; матеріали для дітей (тексти, фото, малюнки, схеми, інфографіку). Наведемо приклад завдання для уроку з української мови для 1-го класу (рис. 4).

Звукова модель слова

ЗЕМЛЯ
третя планета Сонячної системи

Прочитай або послухай вірш

А Земля моя блакитна
Під крилом у Сонця квітне!
Сонце донечку голубить,
Сонце Землю дуже любить.

Обведи у тексті слово "Земля"

Потренуйся писати слово Земля

ЩАСЛИВА
ЗЕМЛЯ

СУМНА
ЗЕМЛЯ

Рисунок 4. Інтегроване компетентнісно орієнтоване завдання для учнів 1 класу з теми «Що робить нашу Землю щасливою»

Таким чином, очевидно, що підходи НУШ стимулюють пошуки як у напрямі змісту компетентнісно орієнтованого навчання, так і в організації освітнього процесу початкової школи. Такі пошуки потребують спеціальної уваги і підтримки з боку як керівників освіти, так вчителів-практиків.

Список джерел

1. Нова українська школа: концептуальні засади реформування середньої школи. Рішення колегії МОН від 27.10.2016. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkolacompressed.pdf>
2. Про деякі питання державних стандартів повної загальної освіти. Постанова КМУ № 898 від 30.09.2020 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/898-2020-%D0%BF#n183>

